

Universitatea „Babeș-Bolyai”, CLUJ-NAPOCA

Facultatea de Istorie și Filosofie

Școala Doctorală „Istorie. Civilizație. Cultură”

Torma Károly(1829-1897).

Viața și opera.

Rezumat

Conducător științific:

Conf.univ. habil.dr. Fodorean Florin

Candidat:

Matyas Jozsef

Cluj-Napoca

2025

Cuprins

Introducere.....	6
Capitolul I. Educația și formarea istoricului Torma Károly.....	10
I.1. Familia Torma.....	10
I.2. Educația și primele contacte cu istoria și arheologia.....	12
I.3. Torma Zsófia.....	17
I.4. Cariera militară și Revoluția de la 1848.....	19
I.5. Cariera politică.....	20
I.5.1. Debutul politic alături de tatăl său Torma József.....	20
I.5.2. Prefectul Comitatului Szolnok-Dăbâca.....	21
I.5.3. Activitatea în Parlamentul de la Budapesta.....	26
I.6. Familia și viața personală.....	27
I.7. Influența lui Theodor Mommsen asupra lui Torma Károly.....	29
I.8. Asociația Muzeului Ardelean.....	30
I.8.1. Adunările Asociației Muzeului Ardelean și comunicările susținute de Torma Károly.	31
I.8.2. Contribuția lui Torma Károly la îmbogățirea patrimoniului Muzeului Ardelean.....	32
I.8.3. Adunările Asociației Medicilor și Botaniștilor Maghiari și comunicările susținute de Torma Károly.....	46
I.8.4. Comunicările susținute de Torma Károly la Academia Maghiară de Științe.....	46
I.9. Contribuția lui Torma Károly privind monumentele istorice.....	48
I.10. Statutul de membru corespondent și membru în diverse instituții.....	48
I.11. Profesorul universitar Torma Károly.....	49
I.11.1. Catedra de Drept la Universitatea „Ferencz József” din Cluj.....	49

I.11.2. Catedra de Arheologie de la Universitatea din Budapesta.....	51
I.12. Diferite donații și contribuții ale lui Torma Károly.....	52
I.13. Concluzii.....	54
Capitolul II. Cercetările lui Torma Károly privind istoria și arheologia Daciei romane	
.....	58
II.1. Contribuția lui Torma Károly la volumul CIL III și influența lui Theodor Mommsen.....	59
II.1.1.Scrisorile lui Diószegi Lajos către Torma Károly.....	61
II.2. Săpăturile arheologice de la Ilișua.....	64
II.3. Săpături arheologice și sondaje efectuate de Torma Károly în Transilvania.....	83
II.3.1.Cercetările arheologice întreprinse de Torma Károly pe Valea Someșului.....	88
II.3. 2. Cercetările lui Torma Károly de pe Valea Arieșului.....	99
II.3.3. Investigațiile arheologice efectuate de Torma Károly pe Valea Mureșului.....	100
II.3.4. Cercetările lui Torma Károly în estul Transilvaniei.....	109
II.3.5. Cercetările lui Torma Károly din Dacia Porolinsensis pe baza corespondenței.....	112
II.4.Excursii științifice.....	131
II.5. Cercetarea și stabilirea limesului sud-vestic al provinciei Dacia.....	133
II.5.1. Campania de cercetare din anul 1880.....	134
II.5.2. Campania de cercetare din anul 1881.....	159
II.5.3. Campania din anul 1882.....	174
II.5.4. Drumurile romane din Banat.....	180
II.5.4.1.Drumul lui Traian pe malul drept al Dunării.....	181
II.5.4.2.Drumul Lederata-Tibiscum.....	184
II.5.4.3.Ramificația drumului de la Jupa.....	187
II.5.4.4.Drumul imperial Tibiscum – Sarmizegetusa -Apulum.....	188

II.5.4.5.Drumul imperial Dierna-Tibiscum.....	191
II.5.4.6.Drumul de pe malul stâng al Dunării.....	194
II.5.5. Castrele romane din Banat.....	195
II.5.5.1.Castrul roman Praetorio – Mehadia (Caraș-Severin).....	195
II.5.5.2.Castrul roman Aizis-Fârliug (Caraș-Severin).....	197
II.5.5.3.Castrul roman Caput Bubali – Delinești (Caraș-Severin).....	199
II.5.5.4.Castrul roman de la Jupa-Tibiscum.....	201
II.5.5.5.Castrul roman Gaganis – Teregova (Caraș-Severin).....	201
II.5.6. Valurile romane din Banat.....	202
II.5.6.1.Valul I.....	209
II.5.6.2.Valul II.....	211
II.5.6.3.Valul III.....	222
II.5.6.4.Valul roman IV.....	231
II.5.6.5.Rhingurile avare.....	234
II.5.6.6.Concluzii.....	236
II.5.7. Rezultatele cercetărilor efectuate de Torma privind limesul sud-vestic al Daciei romane.....	238
II.5.7.1.Harta provinciei romane Dacia-1883.....	257
II.6. Obiective arheologice identificate de Torma Károly în Dacia Superior și Moesia Superior.....	259
II.7. Inscripțiile din Dacia publicate de Torma Károly.....	260
II.8 .Cercetările lui Torma Károly privind istoria și arheologia Pannoniei.....	263
Capitolul III. Autoexilul la Roma și ultimii ani din viață.....	265
III.1. Problemele familiale și autoexilul.....	266
III.2. Activitatea lui Torma în ultimul deceniu petrecut în Italia.....	266

III.3. Soarta lucrării „Monumenta Hungariae aevi Romani epigraphica”.....	267
III.4. Școala Torma.....	268
III.5. Concluzii.....	270
Capitolul IV. Corespondența lui Torma Károly.....	271
IV. 1. Corespondența lui Torma Károly cu Mommsen Theodor.....	273
IV.2. Corespondența lui Torma Károly cu Alexandru Odobescu.....	280
IV.3. Corespondența lui Orbán Balázs cu Károly Torma.....	283
IV.4. Corespondența lui Torma Károly cu Ötvös Ágoston.....	293
IV.5. Corespondența lui Torma Károly cu Papp Miklós.....	304
IV.6. Corespondența lui Torma Károly cu Rómer Flóris.....	311
IV.7. Scrisorile lui Téglás Gábor către Torma Károly.....	315
IV. 8. Corespondența lui Torma Károly cu Thaly Kálmán.....	325
IV.9. Corespondența lui Sárdi István cu Torma Károly.....	328
IV.10. Scrisoarea lui Thorockay Sándor către Torma Károly.....	330
IV.11. O posibilă scrisoare a lui Grigore Tocilescu către Torma Károly?.....	338
IV.12. Concluzii.....	342
Capitolul V. Publicațiile lui Torma Károly.....	343
V.1. Lista lucrărilor publicate de Torma Károly.....	344
V.2. Comunicări ținute de Torma Károly.....	350
V.3. Lucrări despre Torma Károly.....	351
Concluzii finale.....	353
Lista abrevierilor.....	355
Bibliografie.....	356
Web grafie.....	370
Lista ilustrațiilor.....	370
Anexe.....	374

Introducere

Până în prezent nu există o sinteză, nici în istoriografia română nici în cea maghiară despre viața și activitatea academică a lui Torma Károly, recunoscut la nivel european ca și primul arheolog din Transilvania, care a efectuat o săpătură arheologică sistematică. Sunt puține lucrări care tratează acest subiect, majoritatea fiind scurte decupaje din activitatea sa științifică sau scurte treceri în revistă a unor publicații ale eruditului maghiar. Prin numeroasele sale investigații arheologice, studii și publicații în domeniul epigrafiei romane, a devenit o personalitate care a influențat nu numai istoriografia Daciei romane, ci și pe cea a Pannoniei.

Studii despre activitatea academică și biografia celor dintâi arheologi din Transilvania, precum și preocupările privind redactarea unor sinteze despre istoria arheologiei, au început să apară în literatura de specialitate abia în ultimele două decenii. Cele două categorii se axează în general pe istoria arheologiei, începând cu școala Posta Béla sau perioada interbelică și pe activitatea profesională a unor arheologi maghiari, preocupați de un singur sit arheologic sau o zonă de interes mai limitat din punct de vedere geografic. De asemenea biografie a avut parte arheologul Cserni Béla sau arheologi mai de seamă, precum Finály Henrik și Bodor András. Cu toate că s-a ridicat mult peste nivelul celor menționați mai sus, viața și contribuția lui Torma Károly nu a stârnit interesul nimănui până în prezent. Au apărut câteva publicații care tratează corespondența academică a arheologului maghiar, dar în afara unui singur articol de numai câteva pagini, nici unul nu se axează pe rezultatele sale obținute în domeniul arheologiei. Un singur studiu reia și tratează prima cercetare a lui Torma Károly, efectuată la castrul roman de la Ilișua.

Contribuțiile majore ale tezei se leagă de valorificarea unor materiale inedite, descoperite și investigate pe parcursul a trei ani de zile, după un început dezamăgitor de doi ani, în care Arhivele Naționale și bibliotecile din țară și cele de la Budapesta au fost închise publicului ca urmare a pandemiei ce s-a abătut asupra planetei în anul 2020. Adunarea materialelor necesare a reprezentat o adevărată provocare, deoarece în cadrul Arhivelor Naționale Române sunt puține informații și documente personale disponibile despre acest erudit. Astfel, am fost nevoiți să căutăm dovezi în arhivele instituțiilor de specialitate din Budapesta, unde arheologul maghiar și-a desfășurat activitatea științifică timp de 12 ani. Timpul avut la dispoziție ne-a permis să studiem documentele inedite aflate în colecțiile Arhivelor Naționale Maghiare (Magyar Nemzeti Levéltár) și în biblioteca Academiei Maghiare de Științe

(Magyar Tudományos Akadémia), care păstrează peste 3000 de pagini de manuscrise, scrisori și documente ale lui Torma Károly.

Fondul personal Torma Károly păstrat la biblioteca Academiei Maghiare a reprezentat baza acestei cercetări. Pe această cale doresc să-i mulțumesc domnului director Dr. Babus Antal de la secția de manuscrise, care mi-a facilitat accesul la documente și copii digitale ale unor manuscrise. Copiile digitale au fost necesare, deoarece în lipsa unei burse de studiu, consultarea acestor documente nu s-a putut prelungi la o perioadă mai lungă de 2 luni pe an, atât din considerente financiare, cât și profesionale. Majoritatea informațiilor au fost extrase din scrisorile primite de arheologul maghiar, manuscrisele și jurnalele sale de călătorie, în care sunt detaliate toate observațiile și investigațiile făcute, precum și hărți și schițe. În cadrul lucrării vom prezenta și o hartă inedită, realizată cândva între anii 1881-1883, în timpul cercetării limesului sud-vestic al Daciei romane, dar care datorită dimensiunilor sale, nu a putut fi scanată, numai fotografiată.

Am încercat să epuizăm toate căile posibile de investigare, și astfel pe lângă conspectarea documentelor din arhive, am luat legătura și cu urmașii direcți ai arheologului maghiar. Singurul urmaș direct care ne putea ajuta cu unele informații utile a fost strănepotul său Miklós, președintele și fondatorul Asociației Castellum, care se preocupă de organizarea familiilor istorice maghiare din Transilvania, oferind acestora și societății civile maghiare, sprijin educațional pentru cercetare și cultură. Dar această abordare nu a fost încununată de succes, datorită trecerii în neființă a președintelui în anul 2005. Soția acestuia, doamna Dr. Rácz Katalin ne-a confirmat bănuielile constatate deja din cercetările noastre anterioare, referitor la lipsa documentelor personale sau familiale. În contextul evoluției regimului comunist, posesiile familiei Torma au fost confiscate de către Statul Român prin anii 1940, iar familia jefuită de moșiile seculare s-a refugiat la Târgu Mureș.

Această teză nu este primul angajament privind studierea vieții și operei lui Torma Károly. Conform informării din partea domnului profesor Radu Ardevan, în trecut această temă a fost adoptată de un coleg mai tânăr, care din motive de sănătate apărute pe parcursul studiului, a fost nevoit să abandoneze cercetarea. Anii au trecut și la mai bine de 127 de ani de moartea marelui arheolog, a deschizătorului de drumuri în domeniul arheologiei din Transilvania, dar și în cea maghiară după Rómer Flóris, nimeni nu s-a mai încumetat să aleagă această temă de cercetare. Pentru o astfel de personalitate marcantă pentru istoria și arheologia a două națiuni, este de neînțeles de ce nu a fost publicată până acum o biografie completă a marelui arheolog. Motivele pentru care Torma Károly s-a evidențiat în rândurile istoricilor și epigrafiștilor

contemporani, sunt numeroase și nu este cazul să le prezentăm detaliat aici. Acest lucru va fi dezvăluit pe larg în acest studiu. Dar cel puțin pentru istoria arheologiei transilvănene, numele Torma Károly este sinonim cu primele săpături arheologice sistematice din fosta provincie romană Dacia, efectuate la castrul roman Ilișua, limes-ul nordic al provinciei romane, adunarea inscripțiilor pentru volumul CIL III și colaboratorul principal a lui Theodor Mommsen, două subiecte inseparabile și nerealizabile fără contribuția majoră al arheologului maghiar, apoi investigarea valurilor romane din Banat, iar pentru colegii maghiari este sinonim și cu dezvelirea amfiteatrului și al așezării civile de la Aquincum.

Torma Károly a avut o viață fascinantă și plină de aventuri, începând din perioada copilăriei, când din fragedă tinerețe i-a fost insuflată dragostea față de istorie și arheologie de către tatăl său, apoi trecând prin toate etapele vieții, de la inițierea și motivarea lui pentru aprofundarea cercetărilor arheologice de către Theodor Mommsen și până la marile realizări profesionale în domeniul arheologiei. Însă ca orice mare erudit sau geniu, a avut și o slăbiciune, care în cazul lui Torma Károly s-a evidențiat prin slaba gestionare a averii personale și a veniturilor obținute, o slăbiciune ce l-a însoțit toată viața, precum o umbră. Imediat ce s-a implicat în politică a început să se facă remarcat prin diverse acțiuni de succes, însă costisitoare din punct de vedere financiar. A fost un foarte bun edil și faimos politician, care s-a implicat în viața politică și culturală a orașului Dej, o perioadă de aur în ceea ce privește cariera politică a lui Torma, însă care s-a terminat cu pierderea unei părți consistente ale averii moștenite.

Lăsând politica în urmă, prin săpăturile sistematice efectuate în castrul roman de la Ilișua și-a risipit o mare parte din avere pe aceste cercetări. Și aici nu folosim termenul risipit în sens negativ, pentru că arheologul maghiar a justificat fiecare forint cheltuit, însă principala s-a indolență a fost neglijarea averii familiei. Acesta, asemenea unui adevărat erudit, pasionat de istoria antichității, a pus mai presus de orice, poate și mai presus de familie, cercetarea istorică și arheologia. Astfel, pe măsură ce se avânta din ce în ce mai mult în studiu și se adâncea în istoria provinciei romane, nu a mai avut timp să stea să socotească imensele cheltuieli necesare acestor studii, care presupuneau diverse cheltuieli de deplasare, de cazare, taxe pentru paznici, „mită” pentru unii colecționari pentru a avea acces la unele monumente aflate pe proprietatea lor, taxe pentru realizarea unor mulaje pe hârtie a inscripțiilor, achiziția unor volume, hărți și documente etc. La un moment dat s-a trezit, constatând că situația nu este tocmai grozavă și după trei ani de suferință emoțională a renăscut și a fost cuprins din nou de motivație, stare de spirit ce l-a însoțit până la bătrânețe. Problemele financiare s-au ținut de el și în perioada șederii

sale la Pesta, ceea ce l-au motivat să se autoexileze în Porto di Anzio, unde a trăit până la sfârșitul vieții.

Numărul mare de situri arheologice menționate, nenumăratele vestigii, monumentele litice și inscripțiile descoperite, sunt mărturia activității de cercetare de o viață a arheologului maghiar, un adevărat pionier al arheologiei din Transilvania, căruia i s-ar cuveni mai multă apreciere și recunoaștere pentru aportul adus la istoria și arheologia Daciei romane. Totodată, menționarea, identificarea și descrierea unor așezări din diverse epoci, înaintea altor arheologi contemporani lui, ar trebui să apară în toate repertoriile naționale arheologice, măcar sub statutul de situri reperate. În cazul multor situri arheologice, apar înregistrări din anii 2000, ca și cum ar fi descoperiri inedite, deși se cunoșteau de cel puțin un secol. Rezultatele acestor cercetări sunt menite să omagieze renumele arheologului maghiar și să îi asigure locul cuvenit în istoria istoriografiei românești, poate și o sursă pentru unele instituții, de a completa repertoriile naționale digitalizate cu aceste informații utile.

Capitolul I - Educația și formarea istoricului Torma Károly

Prima parte a tezei, intitulată „Educația și formarea istoricului Torma Károly” își propune să prezinte pregătirea temeinică a celui care urma să devină cel mai cunoscut arheolog și epigrafist al secolului al XIX-lea din Transilvania. Pornind de la primele sale contacte cu istoria și arheologia romană dobândite în casa familială din Cristeștii Ciceului, ne-am propus să aprofundăm toate aspectele și etapele vieții sale profesionale și personale, care au stat la baza formării sale ca profesionist, precum și parcursul evoluției de la arheolog amator la unul expert. Am dedicat câteva subcapitole și carierei sale politice, însă limitându-ne strict la evenimentele care i-au îndreptat pașii spre cercetare și legăturile amicale încheiate în această etapă, precum colaborarea s-a cu marele epigrafist german Theodor Mommsen. Ultima parte a primului capitol se axează pe contribuția arheologului maghiar la îmbogățirea patrimoniului muzeului clujean și la primele sale cercetări în domeniul arheologiei romane din Dacia.

Capitolul II - Cercetările lui Torma Károly privind istoria și arheologia Daciei romane

Precum elogia însuși Torma Károly, debutul carierei sale profesionale în lumea arheologiei a avut loc abia după vizita lui Theodor Mommsen în Transilvania. Dar aspectele contribuției sale la adunarea inscripțiilor romane pentru volumul CIL III s-a rezumat la câteva scurte mențiuni istoriografice, iar în realitate s-a materializat în urma unor mari sacrificii aduse de arheologul maghiar, care i-au răpit mai mulți ani din viață și o mare parte a averii sale. Sursele primare inedite consultate și prezentate în acest capitol vin să completeze această perioadă din viața arheologului.

II.2.Săpăturile arheologice de la Ilișua

Numele Torma Károly în literatura de specialitate este sinonim cu castrul roman de la Ilișua, unde arheologul maghiar a început și finalizat primele săpături arheologice sistematice din Transilvania. Cercetarea de față aduce noi dovezi privind cercetările arheologice efectuate în acest punct, completând astfel cadrul istoric cu schițe inedite, numeroase detalii și informații relevante pentru istoria și evoluția cercetărilor arheologice din castrul roman și așezarea civilă.

II.3.Săpături și sondaje arheologice efectuate de Torma Károly în Transilvania

Torma Károly a avut o contribuție majoră la descoperirea unor noi situri arheologice romane și preistorice de pe teritoriul patriei noastre, iar în urma investigației jurnalelor sale de călătorie, am identificat pe teren alte situri arheologice inedite. Câteva subcapitole urmăresc traseul urmat de arheologul maghiar în Transilvania și prezintă metodologia acestuia de cercetare, precum și rezultatele obținute.

II.3.1.Cercetările arheologice întreprinse de Torma Károly pe Valea Someșului

Primele periegeze și excursii arheologice efectuate de arheologul maghiar, au avut loc încă din anul 1855, la vârsta de 26 de ani. Încă de pe atunci a identificat mai multe situri arheologice situate în apropierea localității natale, dar și pe Valea Someșului. Fie că ne referim la tumulii din Beclean sau cele 5 situri arheologice preistorice din localitatea Bozieș (Bistrița-Năsăud), descoperirile și consemnările sale aduc date noi și în prezent, iar în unele cazuri am reușit să identificăm situri necunoscute și nemarcate pe repertoriile arheologice naționale. În această categorie intră două situri preistorice din Bozieș, un turn roman de pe linia *limes*-ului roman de la Negriștești (Bistrița-Năsăud) și descrierea mai multor artefacte de epocă romană descoperite la Cluj și Gherla.

II.5.Cercetarea și stabilirea limesului sud-vestic al provinciei Dacia

Arheologul maghiar și-a propus să stabilească traseul graniței de sud-vest a provinciei Dacia încă din tinerețe, însă nu a reușit decât spre sfârșitul carierei sale prin anii 1880-82. Acest subiect a fost foarte disputat la acea vreme, motiv pentru care Torma Károly s-a oferit să elucideze acest mister, sacrificându-și trei veri cu investigații de teren. Acest subcapitol tratează cercetările arheologului maghiar în cele trei campanii de investigații efectuate pe un areal geografic imens, pornind de la Dunăre până la cursul superior al râului Tisa. La biblioteca Academiei Maghiare din Budapesta, în fondul personal Torma Károly se păstrează trei manuscrise realizate pe parcursul celor trei campanii de investigații arheologice. Pe parcursul a trei subcapitole, am urmărit și analizat traseul arheologului maghiar, cu scopul de a extrage informații inedite și a prezenta meticulozitatea cu care a efectuat aceste cercetări. Am extras și structurat datele extrase din aceste jurnale, în așa fel încât să le sintetizăm și să le prezentăm pe subiecte de cercetare și pe subcapitole.

II.5.1. Campania din anul 1880

Începând de la dificultățile întâmpinate pentru a asigura finanțarea investigațiilor din Banat, acest subcapitol urmărește traseul arheologului maghiar prin cele 39 de localități din Serbia și România.

II.5. 2. Campania din anul 1881

Cea de a doua campanie de investigații arheologice a vizat cele 37 de localități care păstrează urmele trecutului roman. Alături de descrierile ruinelor și a artefactelor descoperite în timpul cercetării, jurnalul lui Torma Károly prezintă starea de conservare a unor castre romane la momentul vizitei sale.

II.5.3. Campania din anul 1882

În acest subcapitol ne-am propus să extragem din jurnalul arheologului maghiar datele cu valoare arheologică și istorică din cele 25 de localități supuse investigației. Torma Károly și-a notat zeci de noi inscripții și obiecte antice nou descoperite, cu intenția de a le consemna și de a le publica. Primele însemnări epigrafice din jurnal se referă la zona Banatului și a fostelor așezări romane situate pe Valea Mureșului, respectiv de pe Valea Ampoiului, iar ultima parte se referă la localitățile din Ungaria, unde preponderent a investigat valurile de pământ din Banat.

II.5.4. Drumurile romane din Banat

Identificarea traseului drumurilor romane făcea parte din metodologia investigațiilor lui Torma Károly. În acest subcapitol am compilat datele consemnate de arheologul maghiar pentru a contura în linii mari traseul drumurilor confirmate pe teren, pe care le-am coroborat cu harta provinciei Dacia realizată de acesta.

II.5.4.1.Drumul lui Traian pe malul drept al Dunării

În vara anului 1880 arheologul maghiar însoțit de Böhm Lénárt, au cercetat „Drumul lui Traian” săpat în stâncă de pe malul sârbesc al Dunării. Alături de menționarea tabulelor vizibile pe acest traseu, consemnările conțin și date tehnice privind structura de lemn pentru susținerea drumului roman.

II.5.4.2.Drumul Lederata-Tibiscum

Cercetările arheologului maghiar pe acest segment de drum conțin informații valoroase privind traseul drumului roman, în urma observațiilor sale de teren și a unor sondaje arheologice efectuate pe tronsonul de 5,8 km între localitățile Bocșa Română și Biniș.

II.5.4.3.Ramificația drumului de la Jupa

Datele extrase din jurnalul arheologului maghiar aduc date inedite despre ultimul segment al drumului roman imperial Lederat-Tibiscum. Este vorba de ramificația celor două drumuri imperiale din localitatea Jupa.

II.5.4.4.Drumul imperial Tibiscum – Sarmizegetusa -Apulum

Segmentul intermediar al traseul drumului roman imperial Tibiscum-Sarmizegetusa a fost identificat de Torma Károly între localitățile Jupa și Voislova. Observațiile sale sunt relevante din punct de vedere arheologic, deoarece în prezent mare parte din drum este suprapus de drumul modern.

II.5.4.5.Drumul imperial Dierna-Tibiscum

Date importante și detalii despre drumul roman imperial Dierna-Tibiscum, au fost identificate de arheologul maghiar în 7 localități situate pe traseul acestuia. Măsurătorile efectuate de Torma în diverse puncte susțin faptul că acesta a parcurs pe jos o mare parte din drumul roman.

II.5.4.6.Drumul de pe malul stâng al Dunării

Pornind de la ipoteza că asemănător liniei caștelor romane dispuse în oglindă pe linia limesului Dunărean, arheologul maghiar a încercat să demonstreze faptul că și drumurile trebuie să se supună acestei reguli. Asemănător „Drumului lui Traian” de pe malul sârbesc, Torma a urmărit și a reușit să identifice drumul de pe malul stâng al Dunării, între Lederata și Liubcova (Caraș-Severin).

II.5. 5. Castrele romane din Banat

Pe parcursul celor trei veri între anii 1880-1882, petrecute pe teritoriul de sud-vest a fostei provincii romane Dacia, arheologul maghiar a documentat mai multe caștre cunoscute până atunci, iar prin acest angajament a reușit să identifice alte 8 caștre romane inedite.

II. 5. 6. Valurile romane din Banat

Despre aceste construcții liniare de pământ s-au scris nenumărate studii și articole numai în ultimele două secole, fiind un subiect provocator pentru mulți istorici. Însă majoritatea cercetărilor s-au bazat pe studierea surselor scrise și a hărților vechi, nu pe cercetări arheologice de teren, care puteau să aducă suficiente dovezi pentru a le putea atribui unui popor și de a lămuri întrebările legate de vechimea lor. Până în prezent nu a fost dovedit cu argumente concrete când au fost construite aceste linii de fortificații și de către cine. În acest subcapitol ne-am propus prezentăm investigațiile efectuate de arheologul maghiar în cele trei campanii de cercetare arheologică, precum și concluziile finale și ipotezele pe care le-a emis despre aceste amenajări de pământ. Informațiile extrase din jurnal, în mare parte inedite, au fost analizate individual și structurate în așa fel, încât fiecărui val de pământ i-am conferit un subcapitol.

II.5.7.Rezultatul cercetărilor efectuate de Torma privind limesul sud-vestic al Daciei romane

Investigația limes-ului sud-vestic a provinciei Dacia reprezintă o parte însemnată a activității profesionale a lui Torma Károly și totodată o contribuție majoră la cercetarea și stabilirea exactă a frontierei romane și a traiectoriei sale în prezent. Printre concluziile consemnate de arheologul maghiar în urma celor trei campanii de investigații, am redat și textul comunicării susținute de acesta în fața Academiei Maghiare în anul 1883.

II.5.7.1.Harta provinciei romane Dacia-1883

În urma campaniilor de investigații arheologice întreprinse între anii 1880-82, Torma Károly a sintetizat toate descoperirile sale pe o hartă a provinciei Dacia. Pe acest document inedit sunt marcate principalele castre și orașe romane din provincie, drumurile romane identificate pe teren, precum și cele 4 valuri de pământ din Banat.

II.6. Obiective arheologice identificate de Torma Károly în Dacia și Moesia Superior

În timpul campaniilor sale arheologul maghiar a identificat mai multe puncte în care se găseau ruinele unor construcții, precum cea de la Căvăran (Caraș-Severin), despre care nu a reușit să afle suficiente detalii. Totuși notițele sale sunt relevante pentru istoria acestor monumente dispărute.

II.7. Inscripțiile romane din Dacia publicate de Torma Károly

Obiectivul acestui studiu nu o reprezintă inscripțiile adunate de arheologul maghiar de alungul carierei sale, ci numai unele detalii considerate ne semnificative de autor și rămase nepublicate.

II.8. Cercetările lui Torma Károly privind istoria și arheologia Pannoniei

Datorită volumului mare informații privind cercetările arheologice efectuate de Torma Károly pe teritoriul Ungariei, am considerat oportună excluderea acestei perioade din teza de doctorat. Cercetările sale de aici, precum și datele inedite pot constitui în viitor baza unei alte teze de doctorat.

Capitolul III. Autoexilul la Roma și ultimii ani din viață

Capitolul tratează pe scurt activitatea și problemele personale ale lui Torma Károly din ultimul deceniu a vieții sale, începând de la autoexilul impus în Porto di Anzio până la ultimii ani ai vieții. Reluăm și problema volumului *Monumenta Hungariae aevi Romani epigraphica*, pe care arheologul nu a mai reușit să-l publice, precum și „școala Torma”. Arheologul maghiar a reușit să însușească multor aheologi mai tineri pasiunea pentru cercetarea limes-ului roman, dar și a rețelei de drumuri și castre din Dacia.

Capitolul IV. Corespondența academică a lui Torma Károly

Eruditul Torma Károly a purtat o bogată corespondență în toate etapele vieții sale, începând de la debutul carierei sale de arheolog amator, politician sau renumit profesor de arheologie, cu mari personalități din țară și străinătate. Tânărul Károly a avut privilegiul de a se naște într-o familie de oameni educați, dedicați studierii istoriei, ceea ce nu numai că l-a ghidat spre meseria de arheolog, dar l-a și pus în contact cu oameni faimoși și importanți. Odată cu angajamentul său de a aduna inscripțiile din Dacia pentru volumul CIL III, arheologul maghiar a devenit peste noapte cunoscut și acceptat ca și principalul colaborator din Transilvania al epigrafistului german, ceea ce pe lângă faimă i-a adus și sute de noi corespondenți. Marea lor majoritate îl informau despre existența unor monumente romane sau despre vestigiile arheologice din localitatea lor, dar și despre colecțiile personale de antichități.

O parte a scrisorilor primite de arheologul maghiar, se păstrează la Arhivele Naționale Maghiare, la Biblioteca Națională Széchényi și la Biblioteca Academiei Maghiare. Consultând colecțiile acestor instituții, am reușit să identificăm mai multe scrisori importante pentru studiul nostru, în mare parte inedite. Din corespondența păstrată, am ales câteva scrisori relevante pentru studiul nostru, din care rezultă activitatea lui de cercetare arheologică, academică sau cea referitoare la ultimii ani din viață.

Capitolul V. Publicațiile lui Torma Károly

Arheologul maghiar a avut o bogată activitate publicistică ce a impus reluarea și ordonarea acestor publicații pe categorii și edituri. În timpul investigațiilor am reușit să identificăm și publicații inedite semnate de autor sau unele care erau publicate cu autor necunoscut. Tot aici am prezentat și comunicările ținute de arheologul maghiar, care însă nu au mai fost publicate, precum și bibliografia existentă despre Torma Károly.

Concluzii finale

În urma investigațiilor efectuate asupra vieții și activității arheologului maghiar Torma Károly am reușit să cunoaștem și să prezentăm prin lucrarea de față unele etape esențiale pentru istoria și arheologia Daciei romane, dar și pentru istoriografia arheologiei din Transilvania.

Chiar dacă este aproape imposibil să înțelegi, să o structurezi și să comprimi o viață de om și activitatea profesională a acestuia pe cuprinsul a câtorva sute sau mii de pagini, considerăm că am reușit totuși să argumentăm și să ilustrăm cu ajutorul unor surse primare, aportul lui Torma la istoria și arheologia Daciei romane.

Așa cum am arătat în capitolele acestui studiu, numele lui Torma Károly rămâne sinonim cu *limes*-ul dacic și *Corpus Inscriptionum Latinarum*. Pornind de la o inscripție citită parțial greșit, acesta a ajuns să stabilească în primă fază hotarul nordic al provinciei romane Dacia, cunoscut și ca *limes*-ul meseșan, apoi după ocuparea catedrei de arheologie la universitatea din Budapesta, arheologul maghiar a început o cercetare aproape imposibilă, și anume, investigarea și stabilirea *limes*ului sud-vestic al provinciei Dacia. Acest subiect a dat naștere la o cercetare continuă, care nici în prezent nu a fost clarificată. S-au emis numeroase ipoteze despre această linie de graniță, însă nivelul informațiilor existente la ora actuală, nu diferă foarte mult de cercetările și rezultatele obținute în urma investigării *limes*-ului de către Torma între anii 1880-1883. Din acest motiv, jurnalele sale oferă date inedite și utile pentru o mai bună interpretare a acestui subiect, deoarece multe ruine au fost pierdute definitiv de atunci, căzând pradă spoliilor, iar acest studiu sperăm să cinstească numele său și să reflecte o altă lumină mai favorabilă asupra acestui pionier al arheologiei din Transilvania și Ungaria.

Activitatea lui Torma în câmpul epigrafiei Daciei romane nici nu mai trebuie amintită, acest lucru fiind cunoscut de toată lumea. Prin investigațiile noastre, am încercat să prezentăm atât metodologia de lucru, cât și condițiile, contextul căutării și documentării a tuturor inscripțiilor adunate de acesta. Chiar dacă a ajuns să fie cel mai important colaborator al lui Theodor Mommsen, datorită cunoștințelor sale și voinței de a evolua, arheologul maghiar a ajuns la acel nivel și datorită informatorilor săi. Fiind un adevărat erudit iubit de compatrioți, a fost ajutat în această imensă sarcină de foarte multă lume. Corespondenții săi l-au ghidat spre ruinele existente, iar datorită cunoștințelor sale și dedicației de care a dat dovadă, aceste indicii i-au deschis calea spre noi descoperiri. Astfel, pe parcursul carierei sale de arheolog Torma a descoperit castre noi, a identificat și consemnat diferite construcții din perioada romană, a urmărit și a pus pe hartă traseul unor drumuri romane și ceea ce este cel mai important, a încercat și a reușit să salveze cât mai multe din acest bogat patrimoniu lăsat nouă de către romani. În acest studiu nu ne-am propus să ilustrăm activitatea arheologului Torma, ci să aruncăm o privire dincolo de fațada publicațiilor sale, prezentând aspecte cotidiene și dificultățile întâmpinate în realizarea acestor scopuri din perioada cercetărilor sale.

Nu putem trece cu privirea strânsa colaborare a arheologului maghiar cu reprezentanții bisericilor din Transilvania și nu numai, care i-au oferit nenumărate informații valoroase, care în timp s-au dovedit elementare în alegerea direcției de cercetare adoptate de Torma. Interesul acestora pentru cunoașterea istoriei și păstrarea valorilor culturale ale antichității, chiar dacă proveneau din lumea greco-romană și erau în mare parte rămășițele unor civilizații păgâne, trebuie recunoscut și apreciat. Prin simpla consemnare a inscripțiilor, menționarea și descrierea ruinelor, precum și prin menționarea toponimelor, aceștia au participat la procesul de documentare a istoriei provinciei Dacia și concomitent la salvarea multor situri arheologice, care între timp au fost masiv spoliata și distruse de localnici. În cazuri mai fericite, au fost salvate de la distrugere tocmai prin semnalarea acestor mărturii arheologice și transferarea acestor informații către oameni competenți și dedicați istoriei, precum Torma Károly.

Atât pentru studenții săi, cât și pentru generațiile următoare, Torma Károly a fost un model de urmat, care dat naștere unei școli de arheologie ce avea ca și criteriu de bază cercetarea de teren și săpăturile arheologice sistematice. Chiar dacă însuși Téglás Gábor, cel mai devotat discipol al său, a criticat unele metode de cercetare utilizate de Torma, acuzându-l de marcarea unor segmente de drum sau de val roman fără să le fi văzut, nici unul dintre discipolii săi nu l-a întrecut vreodată. Putem afirma fără să greșim, că în cele patru decenii de activitate arheologul Torma a investigat aproape toată provincia Dacia, ajungând să cunoască foarte bine istoria ei, iar în mare parte lucrările sale au avut la bază informațiile culese de pe teren.

Bibliografie

- Alföldi 2004 Alföldi Géza, „Teodor Mommsen és a római felirattan utolsó 150 éve”, în *Aetas*, 20/2, 2004, pp.193–209.
- Ardeț 2000 Ardeț Adrian, „O construcție romană descoperită la Petroșnița (Jud. Caraș-Severin)”, în *Banatica*, 15, 2000, pp. 217-222.
- Balás 1961 Balás Vilmos, „Az Alföldi Hosszanti Földsáncok”, în *Régészeti Füzetek*, Ser.II, 9, 1961, pp. 1-77.
- Bajusz 2005 Bajusz István (ed.), *Téglás István jegyzetei*, Cluj-Napoca, 2005.
- Bálintné Kovács 2000 Bálintné Kovács Júlia, „Az erdélyi örmények szerepe római katolikus plébániák alapításában alsó Szolnok Doboka megyei példákon”, în *Erdélyi Örmény Múzeum*, 5 (A 300 éves örmény szertartású római katolikus egyház és közösségei Magyarhonban régen és ma konferencia), Budapest, 2000, pp. 95-103.
- Bálintné Kovács 2006 Bálintné Kovács Júlia, „Adatok a magyarláposi örménymagyarokról 4 rész”, în *Erdélyi örmény gyökerek*, 116, 10 évf., 2006, 14-15.
- Banfi 2005 Banfi Florio, *Magyar-olasz tanulmányok / Studi e documenti italo-ungheresi*, (Eds.) Kovács Zsuzsa, Sárközy Péter, Szeged, 2005.
- Banner, Kanozsay 1964 Banner János, Kanozsay Margit, „Torma Károly leveleiből”, în *Régészeti Dolgozatok*, 6, 1964, pp.17-53.
- Barițiu 1876 „Spionulu de la Alb’a si press’a din Clusiu”, în *Gazeta Transilvaniei*, 53, 11.07.1876, p. 1.
- Bălaș, Bódis 2017 Lucia Bălaș, Bódis Ottilia, *Sălaj - Ghidul Localităților*, Ediția a II-a, revizuită și adăugită, Coord. Pop Florica, Zalău, Biblioteca Județeană I.S. Bădescu Sălaj, 2017 (accesibil la adresa: <https://biblioteca-digitala.ro/reviste/salaj/Salaj-Ghidul-Localitatilor-2017.pdf>; data ultimei accesări: 17.09.2024).
- Bărbulescu 2022 Bărbulescu Mihai, *Istoria arheologiei în România*, Editura Academiei Române, București, 2022.
- Benea 2016 Benea Doina, *Istoria Banatului Antichitatea*, Ediția II revăzută și adăugită, Editura Academiei Române, București, 2016.

- Boda 2013a Boda Imola, „Téglás Gábor (1848-1916) și cercetarea arheologică din Dacia”, în *Sargetia*, 4, 2013, pp. 377-393.
- Boda 2013b Boda Imola, „Torma Károly 1827-1897 and the archaeological research in Dacia. Case study: Ilișua”, în *Rediva*, 1, 2013, pp. 75-104.
- Borza 1943 Borza Alexandru, *Banatul în timpul romanilor*, Oliviero Varzi, Timișoara, 1943.
- Boskovic 1978 Boskovic Djurdje, „Aperçu sommaire sur les recherches archéologiques du Limes romain et paléobyzantin des Portes de Fer”, în *Mélanges de l'école française de Rome*, 90-1, 1978, pp. 425-463.
- Bozu 2009 Bozu Ovidiu, „Moldova Nouă. Cecetări arheologice de epocă romană”, în *Drobeta*, XIX, 2009, pp. 152-166.
- Bozu, Bozu 2014 Bozu Flavius, Bozu Ovidiu, „Preventive Archaeological Research on Middle Ground Wave from Gearmata Confine (Timiș County)”, V. Sîrbu, C. Croitoru (ed.), *Ancient Linear Fortifications on the Lower Danube (Proceedings of the National Colloquium “Ancient Linear Fortifications on the Left Bank of the Lower Danube”*, Brăila, 14–16 June 2013), Cluj- Napoca (2014), 9–25.
- Böhm 1880 Böhm Lénárt, „A topleczi vízvezeték és a mehádiai régiségek”, în *Történelmi és Régészeti Értesítő*, VI, 1880, IV. füzet, pp. 161-168.
- Böhm 1883 Böhm Lénárt, „A Lederata-Tibiscum közötti hadutvonal az egykori Dáciiában”, în *Történelmi és Régészeti Értesítő*, IX, 1883, pp. 49-59.
- Böjthe 1891 Böjthe Ödön, *Hunyadmegye és Strigymelléki részének és nemes családainak története, tekintettel a birtokviszonyokra*, Müller Károly, Budapest, 1891.
- Buzás 2009 Buzás Pál, „Az éltében-holtában balsorsú képzőművész, I”, în *Unitárius Közlöny*, 7, 2009, pp. 9-10.
- CIL III *Corpus Inscriptionum Latinarum*, III-1, ed. Theodorus Mommsen, Academiae Litterarum Regiae Borussicae, 1873.
- Cumont 1894 Cumont Franz, „Neue Funde aus Dacien und Moesien”, în *Archäologisch-epigraphische Mitteilungen aus Österreich-Ungarn*, 17, 1897, pp. 16-32.
- Csáki, Pál- Antal 2013 Csáki Árpád, Pál-Antal Sándor, *Pesty Frigyes helynévgyűjteménye 1864-1865. Székelyföld és térsége. II*, Országos Széchényi Könyvtár-Székely Nemzeti Múzeum, Budapest-Sepsiszentgyörgy, 2013.

- Daicoviciu 1933 Daicoviciu Constantin, „Notițe arheologice și epigrafice”, în *Anuarul pe anii 1928-1932* (Publicațiile Institutului de Studii Clasice), II, Cluj, Cartea Românească, 1933.
- Daicoviciu 1939-1942 Daicoviciu Constantin, „Banatul și Iazygii”, în *Apulum*, 1, 1939-1942, pp. 98-108.
- Daicoviciu 1944 Daicoviciu Constantin, „Asupra unor lucrări în legătură cu Dacia romană”, în *Anuarul Institutului de Studii Clasice*, IV (1941-1943), 1944, pp.282-320.
- Dorel *et alii* 2010 Dorel Micle, Liviu Măruia, Adrian Cîntar, Ovidiu Bozu, Eduard Nemeth, Andrei Stăvilă, Lavinia Bolcu, „Non-invasive archaeological research in the Roman Castrum from Vărădia, „Rovină” (Caraș-Severin County). A topographic and geophysical study”, în *Annales d'Université Valahia Targoviste*, Section d'Archéologie et d'Histoire, XII/ 1, 2010, pp. 139-154.
- Dörner, Boroneanț 1968 Dörner Egon, Boroneanț Vasile, „O contribuție cu privire la datarea valurilor depământ din vestul țării noastre”, în *Zaridava*, II, 1968, pp. 7-18.
- Drașovean *et alii.* 2004 Drașovean Florin, Benea Doina, Mare Mircea, Muntean Marius, Tănase Daniela, Crânguș Mariana, Chiu Florentina, Micle Dorel, Regep-Vlascici Simona, Szentmiklosi Alexandru, Ștefănescu Atalia, Timoc Călin, *Săpăturile arheologice preventive de la Dumbrăvița. DN – varianta ocolitoare Timișoara km. 549+076 – DN 69 km. 6+430*, Timișoara, 2004.
- Entz 1942 Entz Géza, „A csicsókereszturi római katolikus templom”, în *Erdélyi Múzeum*, 1, anul 13.,47, pp. 47-66 (accesibil la adresa: https://epa.oszk.hu/00900/00979/00401/pdf/EM-1942_47_01epa_047-066.pdf, data ultimei accesări: 12.09.2024).
- Erdélyi 1969 Erdélyi Lajos, „Orbán Balázs székelyföldi fényképei”, *Korunk*, 4, pp. 616-620 (625).
- Fâc 1998 Fâc Sorin, „Fortificații dacice în Clisura Dunării (județul Caraș-Severin)”, în *Buletinul Cercurilor Științifice Studentești*, 4, 1998, pp. 97-103.
- Fekete 1882 Fekete Zsigmond, *Magyarország vizei multjának és vízepítkezésének történelme a magyarok beköltözéseig, tekintettel a művelődéstörténeti viszonyokra*, Budapest, 1882, pp. 1-191. / Fekete Zsigmond, *Magyarország a honfoglalás előtt*, Ed. Ladislao Eugenio Fehér, Magyar Kúltura, Buenos Aires, 1976, pp. 1-195.

- Fekete 1883 Fekete Zsigmond, „Néhány megjegyzés Dr. Ortway Tivadar úrhoz”, in *Századok*, 1883, pp. 295-302.
- Fekete 2007 Fekete Albert, *Transylvanian Garden History. Castle Gardens Along the Maros River*, Művelődés, Kolozsvár, 2007.
- Ferenczi 1973 Ferenczi Ștefan, „Contribuții la cunoașterea limesului roman de la nordul Someșului Mare. Studiu preliminar (Partea I-a)”, in *Sargetia*, 10, pp. 1-28.
- Finály 1861-1863 Finály Henrik, „Egy archaeologiai kirándulás Vajda-Hunyadra és környékére”, in *Az Erdélyi Múzeum-Egylet Évkönyvei*, 2, 1861-1863, pp.135-141.
- Finály 1869 Finály Henrik, „Jelentés a régiség és éremtár gyarapodásáról 1868-ban és állapotáról az év végén”, in *Magyar Polgár*, 22, 19.02.1869, p. 2-3.
- Finály 1870 Finály Henrik, „Az erdélyi múzeum részére 1870 december havában beküldött adományok jegyzéke”, in *Magyar Polgár*, 16, 20.01.1870, p. 2.
- Flutur 2023 Flutur Alexandru, „Considerații despre valurile romane din Banat”, in *Analele Banatului, Arheologie-Istorie*, XXXI, 2023, pp. 71-106.
- Fodorean 2006 Fodorean Florim, *Drumurile din Dacia romană*, Napoca Star, Cluj-Napoca, 2006.
- Fodorean 2011 Fodorean Florin, „Die römischen Straßen aus dem Banat”, in Nemeth E., Fodorean F., Matei D., Blaga D. (eds.), *Der Südwestliche Limes des römischen Dakien Strukturen und Landschaft*, Cluj-Napoca, Mega Publishing House, 2011, pp.....
- Friedrich, Szakács 2008 Friedrich Klára, Szakács Gábor, *Ősök és Írások*, Budapest, 2008.
- Friedrich 2023 Friedrich Klára, „Torma Zsófia régész nő életének és eredményeinek jelentősége a XXI. században”, in *Acta Historica Hungarica Turiciensia*, 38, 2023, pp. 11-30.
- Furu, Furu 2020 Furu Xénia, Furu Árpád, „Egy középkori ház helyreállítása Kolozsváron”, in *Transsylvania Nostra*, 53, 2020, pp. 25-45.
- Garam et alii. 2003 Garam Éva, Patay Pál, Soproni Sándor, „Sarmatisches wallsystem im Karpatenbecken”, in *Régészeti Füzetek*, Ser. II, 23, 2003, pp. 1-194.
- Gavela 1952 Gavela Branko, *Keltski oppidum Židovar* (Beograd 1952).

- Gáll 2014 Gáll Erwin, „Precursorii arheologiei profesioniiste din Transilvania. Gábor Téglás”, în *SCIVA*, 65 / 3-4, 2014, pp. 219 - 293.
- Goos 1876 Goos Carl, *Chronik der Archäologischen funde Siebenbürgens*, Closius, Hermannstadt, 1876.
- Griselini 1780 Griselini Franz, *Versuch einer politischen und natürlichen Geschichte des Temesvarer Banats*, in Briefen an Standespersonen und Gelehrten, Wien, 1780.
- Gudea, Uzum 1973 Gudea Nicolae, Uzum Ilie, „Castrul roman de la Pojejena. Săpăturile arheologice din 1970”, în *Banatica*, 2, 1973, pp. 85-96.
- Gudea 1997 Gudea Nicolae, *Das Römergrenzkastell von Bologa-Resculum / Castrul roman de la Bologa-Resculum*, Zalău, 1997.
- Gudea 1977b Gudea Nicolae, „Der Dakische Limes. Materialien zu seiner Geschichte”, *JRGZM*, 44/2, 1997, pp. 1-113.
- Halaváts 1896 Halaváts Gyula, „A Lederata-Tibiscumi római út”, în *Archaeologiai Értesítő*, 16, 1896, pp. 4-12.
- Hankó 1884 Hankó Vilmos, „Hunyadmegye ásványvizei”, în *Értekezések a természettudományok köréből*, XIII, 1883 (1884), Magyar Tudományos Akadémia, pp.1-16.
- Hantz 2003 Hantz Lám Irén, *A vár árnyékában-Torockószentgyörgy*, Tinivár, Kolozsvár, 2003.
- Hica-Cîmpeanu 1980 Hica-Cîmpeanu Ioana, „Din colecțiile muzeului de istorie al Transilvaniei. Donația Torma Károly”, în *Acta Musei Napocensis*, XVII, 1980, pp. 653-665.
- Hica-Cîmpeanu 1982 Hica-Cîmpeanu Ioana, „Din colecțiile muzeului de istorie de istorie a Transilvaniei. Donația Torma Károly”, în *Acta Musei Napocensis*, XIX, 1982, pp. 593-605.
- Horedt 1965 Horedt Kurt, „Cu privire la problema valurilor de pământ din Banat și din Crișana”, în *SCIVA*, 4/16, 1965, pp.725-730.
- Iambor 2000-2001 Iambor Petru, „Contribuții la istoria unor așezări fortificate din Banat”, în *Acta Musei Napocensis*, 37-38, II, 2000-2001, pp.9-18.
- IDR III *Inscripțiile Daciei Romane, III-1 Dacia Superior*, Ed. Ioan I. Russu, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1977.

- Kanozsay, Banner 1964 Kanozsay Margit, Banner János, „Torma Károly leveleiből”, in *Régészeti Dolgozatok*, 6, 1964, pp. 17-53.
- Kádár 1900 Kádár József (Ed.), Tagányi Károly, Dr.Réthy László, *Szolnok-Dobokavármegye Monographiája*, Demeter és Kiss Könyvnyomdája, Déés, 1900.
- Király 1886 Király Pál, „A Sarmizegetusai Mithraeum”, in *Archaeologiai Közlemények*, XV, Budapest, 1886.
- Király 1891 Király Pál, „Dacia nyugoti határa s a határvédelem”, in *A Hunyadmegyei Történelmi és Régészeti Társulat Évkönyve(1889-1890)*, 6, 1891, pp. 84-103.
- Korać et alii. 2014 Korać Miomir, Gulobović Snežana, Mrdić Nemanja, Jeremić Gordana, Poplazić Stefan, *Roman Limes in Serbia, Frontiers of the Roman Empire*, Belgrad, 2014.
- Kovács 1994 Kovács Ferenc, „Torma Károly és Alexandru Papiu Ilarian levelezése”, in *Korunk*, 10, 1994, pp. 106-108.
- Kovács 2009 Kovács Julia, „Torma Károly régész, akadémikus”, in *Erdélyi Örmény Gyökerek*, 2009, pp. 8-15.
- Kovács, Prohászka 2019 Kovács Péter, Prohászka Péter, „Egy Moesia felirat Torma Károly levelestárából”, in *Studia Epigraphica Pannonica*, X, 2019, pp. 55-64.
- Kövári 1854 Kövári László, *Erdély nevezetesebb családai*, Barráné és Stein, Kolozsvár, 1854.
- Kun 1885-1886 Kun Róbert, „Pogány Ádám emlékezete”, in *A Hunyadmegyei Történelmi és Régészeti Társulat Évkönyve*, 4 (1885-1886), 14-16.
- Kuun 1899 Kuun Géza, „Torma Károly emlékezete”, in *Erdélyi Múzeum*, XVI, 1899, pp.1-13.
- Ljuština 2014 Ljuština Marija, „La Tène Settlement Židovar near Vršac, Serbia”, in *The Clash of Cultures? The Celts and the Macedonian World. Schriften des keltischen römischen Museums*, 9, eds. M. Guštin, W. David, Manching, 2014, pp. 217-224.
- Luca 2006 Luca Sabin Adrian, *Descoperiri arheologice din Banatul românesc. Repertoriu*, Bibliotheca Septemcastrensis, XVIII, Sibiu, 2006,

(<https://digital.bibliotecaarad.ro/files/original/bc4ca82c5ef6a27d98db80cedb9e83b5ee876f1c.pdf>, accesat la 20.01.2025).

- Lungu, Lungu Petru, Hurduzeu Nicu, Timoc Călin, „Fortificații romane din Banat. I, Hurduzeu, Cornuțel”, în *Buletinul Cercurilor Științifice Studențești*, 7, 2001, pp. 113-115.
Timoc 2001
- Magyar ”Belföldi levelezés”, în *Magyar Polgár*, 89, 29.07.1868, pp. 1-2.
Polgár 1868
- Magyar ”Hirharang”, în *Magyar Polgár*, 9, 21.01.1870, p. 3; ”Felszólítás a Székely Polgár 1870 oklevéltár ügyében”, 76, 01.07.1870, p. 3; Farkas Solán, ”Nyílt köszönet”, 94, 12.08.1870, p. 3.
- Magyar ”Az erdélyi muzeum részére 1872 január havában beküldött adományok Polgár 1872 jegyzéke. I. Könyvek s kéziratok, în *Magyar Polgár*, 43, 23.02.1872, p. 3.
- Magyar ”Levelezés”, în *Magyar Polgár*, 254, 07.11.1874, p. 2.
Polgár 1874
- Magyar ”Hirharang”, în *Magyar Polgár*, 32, 10.02.1875, p. 3.
Polgár 1875
- Magyar Mánn Gábor, ”Közönség köréből”, în *Magyar Polgár*, 174, 02..8.1876, p. 3.
Polgár 1876
- Magyar ”A kolozsvári magyar királyi tudomány-egyetem tanrendje”, în *Magyar Polgár 1877 Polgár*, 167, 24.07.1877, p. 8.
- Magyar ”Hirharang”, în *Magyar Polgár*, 22, 28.01.1879, p. 2.
Polgár 1879
- Magyar ”A régészeti kongresszus”, în *Magyar Polgár*, 180, 07.08.1885, pp. 1-2
Polgár 1885
- Magyar ”A Magyar Történelmi Társulat”, în *Magyar Polgár*, 159, 09.07.1887, p.2.
Polgár 1887
- Makkai Makkai László, „A Kolozsvári M. Kir. Ferenc József Tudományegyetem 1941 Története 1872—1919”, în *Erdély Magyar Egyeteme*, Erdélyi Tudományos Intézet, Kolozsvár, 1941, pp 153-186.
- Marchescu Marchescu Antoniu, *Grănicerii Bănățeni și Comunitatea de Avere (Contribuțiuni storiceși juridice)*, Tiparul Tipografiei Diecezane Caransebeș, Caransebeș, 1941.

- Marsili 1726 Marsili Aloysius Ferdinandus comes: *Danubius Pannonico-Mysicus observationibus geographicis, astronomicis, hydrographicis, herboricis, physicis perlustratum*. Hagae comitum et Amstelodami, 1726, Pars. II.
- Marțian 1920 Marțian Iulian, *Repertoriu arheologic pentru Ardeal*, Tipografia Națională, Bistrița, 1920.
- Matyas 2022 Matyas Jozsef, „Archaeological traces at Potaissa in Torma Károly’s travel notes”, în Sorin Nemeti, Irina Nemeti, Florin-Gheorghe Fodorean, Sorin Cociș, *Est modus in rebus, Essays presented to Professor Mihai Bărbulescu at his 75th anniversary*, Cluj-Napoca, Mega, 2022, pp. 513-534.
- Matyas 2023 Matyas Jozsef, „The investigation of the South-Western Limes of Dacia in Torma Károly’s Travel Diaries”, în *Roman Antiquities. Archaeology and Historiography. In memoriam Alexandri Diaconescu*, Eds. Nemeti S., Fodorean F., Nemeth E., Florea G., Mega, Cluj-Napoca, 2023, pp. 221-238.
- Matyas 2024 Matyas Jozsef, „Torma Károly's collaboration with Theodor Mommsen”, (eds.) Timoc Călin, Nemeti Sorin, *Alfred von Domaszewski, Latin Epigraphy in the Roman Empire, Acts of the colloquium held in Timișoara in December 14th–17th 2022*, Mega, Cluj-Napoca, 2024, pp.127-135.
- Márki 1882 Márki Sándor, „A szent-annai avar-rhing”, în *Archaeologiai Értesítő*, 2, 1883, pp. 112-121.
- Márki 1892 Márki Sándor, *Aradvármegye és Arad szabad királyi város monográphiája*, II-1, Réthy L. és fiánál, Arad, 1892.
- Micle et alii. 2015 Micle Dorel, Timoc Călin, Stavilă Andrei, Cîntar Adrian, Craiovan Bogdan, „Raport arheologic nr. 101, Remetea Mare, com. Remetea Mare, jud. TimișPunct: Olympian Park Timișoara Hala 9 DN6/E70”, CCA, 2016.
- Micle, Ferencz 2020 Micle Dorel, Ferencz Iosif Vasile, „Considerații privind drumul roman între Germisara și Ampelum”, în *Arheovest*, VIII/1, pp. 283-303.
- Milleker 1892 Milleker Bódog, „Dél-Magyarország római régiségleletei”, în *Történelmi és Régészeti Értesítő*, VIII, 1892, pp. 101-143.
- Milleker 2013 Milleker Felix, *Descoperiri arheologice din Banat I*, Ed. Dumitru Țicu, Mega, Cluj-Napoca, 2013.
- Miletz 1879 Miletz János, „Szörény vármegye történelmi és régészeti emlékei”, în *Történelmi és Régészeti Értesítő*, V, 1879, I füzet, pp. 13-42.

- Miloia 1931 Miloia Ioachim, „Căvăranul în Evul Mediu”, în *Analele Banatului*, 1931/1, pp. 33-57.
- MOT 1865 Magyar Orvosok és Természetvizsgálók, X, Maros-Vásárhelytt tartott X. naggyűlésének történeti vázlata és munkálatai, Ed. Szabó József, Emich Gusztáv, Pest, 1865.
- Murádi 2015 Murádi Jenő, „Sárdi István festőművész (1843-1901)”, în *Keresztény Magvető*, 2, 2015, pp.135-154.
- Nagy 1859 Nagy Iván, *Magyarország családai czimerekkel és nemzékrendi táblákkal*, 5, Ráth Mór, Pest, 1859.
- Nagy 1865 Nagy Iván, *Magyarország családai czimerekkel és nemzékrendi táblákkal*, 11, Ráth Mór, Pest, 1865.
- Nemeth et alii 2011 Nemeth E., Fodorean F., Matei D., Blaga D., „Kastelle und Landschaften der Südwestgrenze des römischen Dakien”, în *AAASH*, 62, 2011, pp. 331-352.
- Nemeth 2016 Nemeth Eduard, „Granița de sud-vest a Daciei romane – elemente de structură și tipologie”, în *Arheologia peisajului și frontierele romane*, (Ed. E.S. Teodor), Târgoviște, 2016, pp.221-240.
- Odobescu 1872 Alexandru I. Odobescu, *Bibliographia Daciei. Indice de scrieri attingetore, directu seu indirectu, de vechii locuitori ai Daciei*, București, 1872.
- Ompolyi 1861 Ompolyi Mátrai Ernő, „Dr. Ötvös Ágoston (Necrolog)”, în *Gyulafejei Füzetek*, I, 1861, pp. 137-143.
- Orbán 1861 Orbán Balázs, *Utazás Keleten*, I-VI, Kolozsvár, 1861.
- Orbán 1868-1873 Orbán Balázs, *A Székelyföld leírása történelmi, régészeti, természetrajzi és népismei szempontból*, I-VI, Budapest, 1868-1873.
- Ortvay 1875 Ortvay Tivadar, „Dácia és Mösia területén”, în *Archaeologiai Értesítő*, 9, 1875, pp. 225-233; 257-270.
- Ortvay 1877 Ortvay Tivadar, „Dacia és Moesia területén”, în *Archaeologiai Értesítő*, IX, 1877, pp.225-233; 257-270; 292-306.
- Ötvös 1857 Ötvös Ágoston, „Ismeretlen régiség”, în *Erdélyi Múzeum*, 24, 11.09.1857, pp. 192-193.
- Papp 1869 Papp Miklós, „Hirharang”, în *Magyar Polgár*, 58, 16.05.1869, p. 249.
- Pálóczi 2020 Pálóczi Ágnes, „A legtevékenyebb mozgatóerő – Pulszky Polyxéna (1857–1921). Egy különleges női életpálya a dualizmus korában”, în *Doktorandusz*

- Hallgatók IX Konferenciájának Tanulmányai*, XVIII, Líceum Kiadó, 2020, Eger, pp. 215-227
- Pentelescu, Pentelescu Aurel, Petcu Ionuț-Constantin, „Un ierarh uitat – episcopul militar Petcu 2014 Dr. Ioan Stroia (1865-1937)”, în *MIS*, 2014, pp.71-76.
- Pesty1878 Pesty Frigyes, *A Szörényi bánság és Szörény vármegye története, II*, M.T.Akadémia Könyvkiadó Hivatala, Budapest, 1878.
- Pesty 1884 Pesty Frigyes, *Krassó vármegye története, II/1*, Athenaeum R. Társaság Könyvnyomdája, Budapest, 1884.
- Petrut 2017 Petrut Dávid, „Henrik Finály and Roman Dacia. The contributions of a 19th century Hungarian polymath to the development of Roman provincial archaeology in Transylvania”, în *Acta Classica Universitatis Scientiarum Debreceniensis*, 53, 2017, pp. 43-62.
- Piso 2018 Piso Ioan, „Das verhängnisvolle Jahr 262 und die amissio Daciae”, în *Proceedings of the first international Roman and Late Antique Thrace Conference – „Cities, territories and identities”(Plovdiv, 3rd -7th october 2016)*, Eds. Lyudmil Vagalinski, Milena Raycheva, Dilyana Boteva, Nicolay Sharankov, Sofia, 2018, pp.427-440.
- Pisz, Pisz Michal, Tomas Agnieszka, Timoc Călin, „Noi observații în legătură cu Tomas, topografia sitului arheologic de la Tibiscum-Jupa (Caraș-Severin), în *Analele Timoc 2021 Banatului*, XXIX, 2021, pp. 163-185.
- Pisz, Pisz Michael, Jęszmienowski Emil, Timoc Călin, „Roman auxiliary fort in Jęszmienow Pojejena (Caraș-Severin County, Romania). The results of non-invasive and archival research (2017-2019)”, în *Polish archaeology in the Mediterranean*, 2023 32/2,2023, pp. 7-38.
- Priscianus Priscianus, *Institutiones Grammaticae*.
- Răuț, Bozu, Răuț Octavian, Bozu Ovidiu, Petrovsky Richard, „Drumuri romane în Banat”, în *Banatica*, 4, 1977, pp. 135-159.
- 1977
- Rómer, Desjardins Ernő, *A Magyar Nemzeti Múzeum Római feliratos emlékei*, tradus de Rómer Flóris, Magyar Királyi Egyetem Nyomdája, Budapest, 1873.
- 1873
- Rómer 1876 Rómer Flóris, Résultats généraux du mouvement archéologique en Hongrie avant la VIIIe session du congrès international d'anthropologie et

- d'archéologie préhistoriques à Budapest 1876". În *Compte-rendu de la huitième session a Budapest 1876: Congrès International d'Anthropologie et d'Archéologie Préhistoriques*, Vol. II/1, Musée National Hongrois, Budapest.
- Rómer 1878 Rómer Flóris, *Résultats généraux du mouvement archéologique en Hongrie*, Musée National Hongrois, 1878.
- Rustoiu, Rustoiu Aurel, Frensz Iosif Vasile, Drăgan Andreea, „Așezările fortificate dacice din zona Porților de Fier în a doua epocă a fierului (sec. II a. Chr.-I. p.Chr.)”, în Ferencz, *Fortificațiile din epoca fierului în spațiul tiso-nistean, Materialele colloquium-ului Drăgan de vară de la Saharna 14-17 iulie 2016*, Chișinău-Brăila, 2017, pp. 187-208.
- Sárdi 1876 Sárdi István, "Kolozsvár égése (április 22-én)", în *Vasárnapi Ujság*, 21, 21.05.1876, p. 324.
- Sárdi 1882 Sárdi István, "A közizlés nevelése. III. Rész", în *Kolozsvári Közlöny*, 1882, 206, pp. 1–2.
- Soproni Soproni Sándor, „Limes Sarmatiae”, în *A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve*, 1969 1969/2, pp. 117-134.
- Sófalvi Sófalvi András, *Sóvidék a középkorban. Fejezetek a székelység középkori történelméből*, Székelyudvarhely, 2005.
- Sólyom Sólyom Fekete Ferencz, „A magyarság és az oláh incolatus Hunyadban”, *A Hunyadmegyei Történelmi és Régészeti Társulat Évkönyve*, I, 1880-1881, pp. 52-78.
- Szabó 1865 Szabó József, *A Magyar Orvosok és Természetvizsgálók 1864 Augusztus 24-től-Szeptember 2-ig Maros-Vásárhelyt tartott X. Nagygyűlésének történeti vázlata és munkálatai*, (Eds) Rózasy József, Emich Gusztáv M. Akad. Nyomdász, Pest, 1865.
- Szabó 1942 Szabó T. Attila, *Az Erdélyi Múzeum-Egyesület Története és Feladatai*, Erdélyi Múzeum-Egyesület, Kolozsvár, 1942.
- Szabó 1941 Szabó T. Attila, „Az Erdélyi Múzeum-Egyesület Története”, în *Erdély Magyar Egyeteme*, Erdélyi Tudományos Intézet, Kolozsvár, 1941, pp. 139-152.
- Szabó 2016 Szabó Csaba, *Béla Cserni and the beginnings of urban archaeology in Alba Iulia*, Cluj-Napoca, 2016.

- Szádeczky 1942 Szádeczky Béla, „Báró Jósika Sámuel (1805-1860)”, in Erdélyi Pál (ed.), *Emlékkönyv az Erdélyi Múzeum-Egyesület félszázados ünnepére 1859-1909*, Kolozsvár, 1942, pp.141-151.
- Századok 1879 Vidéki Társulatok, in *Századok*, 1879, p.266.
- Szentpéteri 2016 Szentpéteri József, „Az Avar hatalmi központok kutatástörténetének kezdetei: Tomka Szászky János Hunnia Occ. Abarica című térképlapja 1751-ből”, in *Beatus Homo Qui Invenit Sapientiam Ünnepi Kötet Tomka Péter 75. Születésnapjára*, Győr, 2016.
- Szilágyi 1864 Szilágyi Sándor, „Ötvös Ágoston”, in *Budapesti Szemle*, 19, 1864, pp. 130-138.
- Szongott 1898 Szongott Kristóf, *A magyarhoni örmény családok Genealógiája, tekintettel ezeknek egymás között levő rokonságára, s a vezeték- és keresztnévek etymologiaiértelmére*, Aurora, Szamosujvár, 1898.
- Szongott 2014 Szongott Kristóf, *Oraşul Liber Regal Gherla, Generalităţi, vol. I*, ed. Lucian Nastasă, trad. Andrea Ghiţă, Ararat, Bucureşti, 2014.
- Tab Peu Tabula Peutingeriana
- Tagányi, Réthy, Kádár 1900 Tagányi Károly, Réthy László, Kádár József, *Szolnok-Doboka vármegye monográphiája*, II, 1900, <https://mek.oszk.hu/04700/04755/html/54.html>, accesat la 24.03.2025.
- Téglás 1876 Téglás Gábor, „Torma Zsófia kőkorszakbeli telepek felfedezője”, in *Fővárosi Lapok*, 144, 1876, p. 913.
- Téglás 1889 Téglás Gábor, „Erdély őstörténetéből”, in *Magyar Polgár*, 298, 24.12.1889, p. 6-7.
- Téglás 1897 Téglás Gábor, „Torma Károly érdemeinek méltatása Dácia alduai úthálózatának kinyomozásában”, *Erdélyi Múzeum*, 14, 10 füzet, 1897, pp. 541–549.
- Téglás 1902 Téglás Gábor, „Római telepek Hunyadmegyében”, in *Hunyadvármegye története*, I, Budapest, 1902, pp. 59-158.
- Téglás 1904 Téglás Gábor, „Az Alföldi Sánczok Maros-Dunaközi csoportjának helyrajza és technikai szerkezete”, in *Értékezések a történeti tanulmányok köréből* (20.2), 1904, pp.167-206.

- Téglás 1906 Téglás Gábor, „Torma Károly R.T. Emlékezete”, în *Emlékbeszéddek a M. Tud. Akadémia Tagjai felett*, 12, 1906, pp. 257-288.
- Thoroczkay Thoroczkay Sándor, „Adatok a Thoroczkay család történetéből”, *Keresztény Magvető*, 110 évf., 2004, 3 sz., 308-312.
- Timoc 2006 Timoc Călin, „Cercetări arheologice austro-ungare inedite la castrul roman de la Dierna-Orșova”, în *Patrimonium Banaticum*, V, 2006, pp. 57-60.
- Timoc 2013 Timoc Călin, „Noi fortificații romane pe drumul imperial Lederata-Berzobis”, în *Arheovest I*, In memoriam Liviu Măruia, Interdisciplinaritate în Arheologie și Istorie (Timișoara 7 decembrie 2013), Szeged, 2013, pp. 645-656.
- Timoc 2018 Timoc Călin, „Castrul roman și așezarea de la Pojejena”, în *Buletin Limes*, 4, 2018, pp. 25-27, file:///C:/Users/Matyas/Downloads/04-Buletin-limes-2018_comisia-nationala-limes_13.pdf, accesat la 14.01.2025,
- Timoc 2019 Timoc Călin, „Contributions to the knowledge of the medieval fortress from Pojejena (Caraș-Severin County)”, în *Festschrift Petrovics Istvan (Szeged)*, 2019, pp. 47-52.
- Timoc 2019b Timoc Călin, „Date noi și mai vechi în legătură cu fortificația romană de la Mehadia (Jud. Caraș-Severin)”, în *Analele Banatului*, XXVII, 2019, pp. 201-219.
- Toma 1996 Toma Nicoleta, „Constituirea Societății de Istorie și Arheologie din Banat”, în *Analele Banatului*, IV-II, 1996, pp. 217-227.
- Torma 1831 Torma József, „A rómaiaknak a tudós világ előtt eddigelé esmeretlen nyomdokaik nemes Belső Szolnok vármegyében, figyelem gerjesztéseül”, în *Nemzeti Társalkodó*, 1831, 14, pp. 104-110; 15, pp. 113-117; 16, pp. 120-125; 17, pp. 129-135; 18, pp. 137-143.
- Torma 1856 Torma Károly, „Adatok Erdély Történelméhez.Erdélyi Múzeum”, în *Kolozsvári Közlöny*, 1856, 05.26.
- Torma 1861 Torma, Károly, „A Rómaik nyoma Erdély északi részeiben (1859)”, în *Az Erdélyi Múzeum- Egyesület Évkönyve*, 1, 1861 (1859-1861), pp. 27-45.
- Torma 1863 a Torma Károly, „Római feliratok Erdélyből I,” în *Archaeologiai Közlemények*, III, 1863, pp. 139-150.
- Torma 1863 b Torma Károly, „Dacia felosztása a rómaiak alatt (1861)”, în *Az Erdélyi Múzeum-Egyesület Évkönyve*, 2, 1. Füzet (1861-1863), pp. 108-114.

- Torma 1863 c Torma Károly, „Tizenkét római felirat Daciából (1861)”, în *Az Erdélyi Múzeum-Egyesület Évkönyve*, 2, 1 füzet (1861-1863), pp. 129-135.
- Torma 1863 d Torma Károly, „Adalék Észak-Nyugoti Dacia Föld- és Helyíratához (Székfoglaló Értekezés)”, în *A Magyar Tudományos Akadémia Évkönyvei*, 11 (1864-1869), II. Darabja, 1863, Budapest, pp. 1-39.
- Torma 1865 Torma Károly, „Kornis Gábor bucsúztatója 1683-ból”, în *Kolozsvári Nagy Naptár*, anul I, 1865, Erdélyi Múzeum Egylet Könyvtárúsitó, pp. 90-100.
- Torma 1866 Torma Károly, „Az Alsó-Ilosvai római állótábor és műemlékei. Helyirati vázlat”, în *Az Erdélyi Múzeum-Egylet Évkönyvei*, III, 1864-1865, pp. 10-67.
- Torma 1867 a Torma Károly, „Okmányok az 1607. és 1608 évek történetéhez”, în *Történelmi Tár*, II, 1 kötet, 1867, pp. 91-162.
- Torma 1867 b Torma Károly, „A Magyar korona feltalálásának története”, în *Magyar Polgár*, 25, 16.06.1867, p. 105.
- Torma 1867 c Torma Károly, „Lipót Nándor levele Pestmegye alispánjához I, II, III”, în secțiunea Hirharang, în *Magyar Polgár*, 41, 11.08.1867, p. 168-169.
- Torma 1880 a Torma Károly, *Repertorium Dacia Régiség- és Felirattani Irodalmához*, Franklin-Társulat, Budapest, 1880.
- Torma 1880 b Torma Károly, „Adalékok Dacia Föld- és Helyíratához”, *Archaeologiai Értesítő*, 14, 1880, pp. 101-117.
- Torma 1880 c Torma Károly, *A Limes Dacicus Felső Része*, A Magyar Tudományos Akadémia Könyvkiadó-Hivatala, 1880.
- Torma 1880 d Torma Carl, „Rediverte und neue Inschriften zu Corpus Inscriptionum Latinarum III (Dacia) 2”, în *Archäologisch-epigraphische Mitteilungen aus Österreich-Ungarn*, 4, 1880, pp. 129-140.
- Torma 1882 Torma Carl, „Inschriften aus Dacia, Moesia superior und Pannonia inferior”, în *Archäologisch-epigraphische Mitteilungen aus Österreich-Ungarn*, 6, 1882, pp. 97- 145.
- Tóth 2002 Tóth Endre, „Hamis feliratú római gyűrűk Jankovich Miklós gyűjteményében”, Ed. Mikó Árpád, Jankovich Miklós (1772-1846) gyűjteményei, în *A Magyar Nemzeti Galéria Kiadványai*, Budapest, 2002/1.
- Tudor 1968 Tudor Dumitru, *Orașe, târguri și sate în Dacia romană*, București, 1968.

- Țentea, Matei-Popescu, Timoc 2023
Țentea Ovidiu, Matei-Popescu Florian, Timoc Călin, „Castrele romane din sud-vestul Daciei. O trecere în revistă și o actualizare”, în *Cercetări Arheologice*, XXX-2, 2023, pp. 763-804.
- Veszely 1862
Veszely Károly, „Ötvös Ágoston Emléke”, în *Az Erdélyi Múzeum Egyesület Évkönyve*, II, 1. füzet (1861-1863), pp. 46-49.
- Vincze 2014
Vincze Zoltán, *A kolozsvári régészeti iskola a Posta Béla-korszakban (1899-1919)*, Cluj-Napoca, 2014.
- Wagner 1980
Wagner Ernest, „Preocupări de arheologie în județul Sălaj oglindite în documente din anii 1870-1950”, în *Acta Musei Porolissensis*, IV, 1980, pp. 665-703.

Web grafie

1. Anka László, „A 72-es szoba különös lakója – Deák Ferenc az Angol Királynő szállóban”, în *PestBuda* / 09.09.2024. Este vorba de hotelul „Angol Királynő Szálló”, https://pestbuda.hu/cikk/20231231_a_72_es_szoba_kulonos_lakója_deak_ferenc_az_angol_kiralyno_szalloban, accesat la 09.09.2024.
2. Az 1848 július 2-ra összegyűlt nemzeti gyűlés képviselőinek szálláskönyve, 1848, Pest, 37, https://library.hungaricana.hu/hu/view/OGYK_LKKH_1848/?pg=36&layout=s, accesat la 12.09.2024.
3. Bojthor Endre, Az 1865 december 10-re összehívott országgyűlés név- és lakjegyzéke. Az Erdélyi képviselők névjegyzékével bővített második kiadás, Emich Gusztáv, Pest, 1866, p. 30, https://library.hungaricana.hu/hu/view/OGYK_LKKH_1866/?pg=31&layout=s, accesat la 09.09.2024.
4. Der Pesther Stadt und Landbote für das Königreich Ungarn, IV, 1835, 77, https://library.hungaricana.hu/hu/view/FszekCimNevTarak_03_010_04/?pg=4&layout=s&query=sala%20samuel, accesat la 31.10.2024.

5. Ellenzék, 24, 30.01.1882, Apróhírek, <https://digiteka.ro/publikacio/ellenzek/1882-iii-evfolyam/835>, accesat la 11.09.2024.
6. Erdélyi Gazda , 23, 4 iunie 1875, anul 7, https://dspace.bcuculuj.ro/bitstream/123456789/137399/1/BCUCLUJ_FP_H844_1875_007_23.pdf, accesat la 29.08.2024.
7. Hölgyfutár, 1861, 13, p.102, https://real-j.mtak.hu/7566/1/MTA_Holgyfutar_12_01.pdf, accesat la 05.09.2024.
8. Jelenkor, 54, 1834, p. 426, https://real-j.mtak.hu/7572/1/MTA_Jelenkor_1834.pdf, accesat la 31.10.2024.
9. M.L. Látogatás a római birodalom keleti gyarmatának egykori fővárosában, Sarmizegetusában, ahol rengeteg emlék beszél a kétezeréves multról, în Ellenzék, 184, 13.08.1939, https://library.hungaricana.hu/en/view/Ellenzek_1939_08/?pg=114&layout=s, accesat la 10.09.2024.
10. Nagy Iván, Magyarország családai czimerekkel és nemzékrendi táblákkal, 1-13, <https://mek.oszk.hu/09300/09379/pdf/index.html>, ultima accesare la 05.09.2024.
11. Népszerű Régészeti Előadások, în Archaeologiai Értesítő, VI, 1886, p.434, https://real-j.mtak.hu/313/1/ARCHERT_1886_uf_006.pdf, accesat la 11.09.2024.
12. A Pallas nagy lexikona, <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-a-pallas-nagy-lexikona-2/d-685A/daniel-69D8/>, accesat la 05.09.2024.
13. Szinnyei József, Magyar írok élete és munkái, II, 1893, D, <https://mek.oszk.hu/03600/03630/html/index.htm>, accesat la 11.09.2024.
14. Vasárnapi Ujság, 52, 29.12.1865, p. 657-658, <https://epa.oszk.hu/00000/00030/00616/pdf/00616.pdf>, accesat la 05.09.2024.
15. Cristeștii Ciceului – Casa Torma, <http://22zile.castelintransilvania.ro/?p=1017>, accesat la 18.11.2024.
16. Névkönyv az Erdélyi Evangélikus Református Anyaszentegyház számára, 1869, Kolozsvár, p. 50, <https://repo.proteo.hu/sites/repo.proteo.hu/files/documents/1869/1869-2345.pdf>, accesat la 19.02.2025.
17. Ifj. Györfi Dénes: Abrudbánya magyar művelődési múltjából, Művelődés, 2008, <http://www.muvelodes.ro/index.php/Cikk?id=259>, accesat la 19.02.2025.
18. Cronica Cercetărilor Arheologice, Campania 2004, Ardeț Adrian, Ardeț Lucia-Carmen, Piso Ioan, Marcu Felix, Castrul de la Teregova, La Hideg,

<https://cronica.cimec.ro/Public/Detalii.php?k=3250&d=Teregova-Cara-Severin-La-Hideg-La-Lunca-2004>, accesat la 27.02.2025.